

Wrocław, 28 sierpnia 2024 r.

prof. dr hab. Karol Kiczka
Uniwersytet Wrocławski
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

R e c e n z j a

rozprawy doktorskiej mgr. Marcina Walczaka pt. *Konkurencja epoki cyfrowej. Algorytmy i sztuczna inteligencja jako technologiczne wyzwanie prawa ochrony konkurencji*, Szczecin 2024 r. (s. 470). Praca została przygotowana pod opieką naukową dra hab. Rajmunda Molskiego, prof. US – Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego.

Recenzja została sporządzona na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 z późn. zm.), uchwały nr 99/2023 Senatu Uniwersytetu Szczecińskiego z dnia 28 września 2023 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia postępowań w prawie nadania stopni naukowych w Uniwersytecie Szczecińskim oraz umowy z dnia 28 czerwca 2024 r. zawartej z Uniwersytetem Szczecińskim.

W myśl art. 187 ust. 1 i nast. Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce: rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Rozprawę doktorską może stanowić praca pisemna, w tym monografia naukowa, zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych, praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna, a także samodzielna i wyodrębniona część pracy zbiorowej.

Pan mgr Marcin Walczak przygotował rozprawę doktorską – pt. *Konkurencja epoki cyfrowej. Algorytmy i sztuczna inteligencja jako*

technologiczne wyzwanie prawa ochrony konkurencji – w dziedzinie nauk społecznych, w obrębie dyscypliny naukowej nauki prawne.

Z pewnością badana w tej pracy materia mieści się w obszarze ważnych i aktualnych zagadnień jurydycznych rozważanych przez szczegółowe nauki prawne, w tym naukę publicznego prawa gospodarczego. Zdecydowanie pozytywnie ocenić dokonany przez Autora wybór przedsięwzięcia naukowego, którego doniosłego znaczenia nie można ograniczać tylko do warstwy teoretyczno–poznawczej właściwej odpowiednim dyscyplinom prawoznawstwa zainteresowanym tym zjawiskiem, ale mającego współcześnie przemożny wpływ na funkcjonowanie jednostki, społeczeństwa, państwa i organizacji międzynarodowych. Nie ulega wątpliwości w opinii mgr. Marcina Walczaka, że tematyka algorytmów i opartej na nich sztucznej inteligencji w ostatnich latach wzbudza ożywione dyskusje, albowiem technologia ta wnika coraz głębiej i powszechniej w ludzkie życie, rodząc nierzadko zupełnie nieznane wcześniej wyzwania, w szczególności w sferze etycznej i prawnej, by wspomnieć choćby samochody autonomiczne lub technikę tzw. *deepfake*. Nie powinno więc dziwić ożywienie legislacyjne, które można obserwować w odniesieniu do problematyki technologii algorytmicznej i sztucznej inteligencji zmierzające do regulacji tej dziedziny, co nie jest łatwe zważywszy na wysoki poziom specjalizacji przedmiotu regulacji oraz dynamikę rozwoju tej dziedziny, jak trafnie przyjmuje Doktorant (s. 9).

Opracowanie ma pierwszorzędne znaczenie dla urzeczywistniania wolności działalności gospodarczej w społecznej gospodarce rynkowej w Polsce jak i na rynku wewnętrznym Unii Europejskiej. Analizowane kwestie w monografii mgr. Marcina Walczaka mogą mieć określoną wagę dla różnej natury debat (dyskusji), praktyki czy działalności legislatora, których przedmiotem są zagadnienia ulokowane w temacie: *Konkurencja epoki cyfrowej. Algorytmy i sztuczna inteligencja jako technologiczne wyzwanie prawa ochrony konkurencji*

(dalej też: konkurencja epoki cyfrowej, algorytmy i sztuczna inteligencja w prawie ochrony konkurencji). Podmioty wykorzystujące algorytmy i sztuczną inteligencję w swej działalności gospodarczej, jak i organy publiczne odpowiedzialne za prawidłowe działanie (funkcjonowanie) rynku będą mogły wykorzystać w odpowiedni sposób wyniki naukowe pracy. Jednocześnie poruszane w dysertacji treści nie będą też mogły być obojętne – z oczywistych względów – twórcom algorytmów i sztucznej inteligencji oraz niektórym badaczom tych zjawisk ujmowanych z perspektyw, które nie są kwalifikowane do prawoznawstwa (nauk prawnych). Opiniowana praca naukowa wpisuje się w dialog środowiska uniwersyteckiego z otoczeniem społeczno-gospodarczym w związku z przemianami (przeobrażeniami) jakie są odnotowywane w zakresie podejścia konkurencji epoki cyfrowej we współczesnym świecie, w tym w Polsce.

Mając na uwadze powyższe oraz ulokowane we Wstępie założenia pracy (s. 8–16) stwierdzam zasadność przyjętego do zbadania zagadnienia naukowego określonego w tytule pracy mgr. Marcina Walczaka pt. *Konkurencja epoki cyfrowej. Algorytmy i sztuczna inteligencja jako technologiczne wyzwanie prawa ochrony konkurencji*, ponieważ wypełnia wymagania określone dla problemu naukowego w rozumieniu art. 187 ust. 1 i nast. ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

2. Ocena układu i zawartości pracy

Układ recenzowanej pracy jest zasadniczo poprawny i podporządkowany został sformułowanemu zamiarowi badawczemu. We Wprowadzeniu do pracy (s. 8–16) zawarto główne elementy kształtujące założenia badawcze dysertacji (cel, przedmiot, metody, itd.).

Pierwszy rozdział – Pojęcie algorytmu i sztucznej inteligencji oraz ich klasyfikacja – ma swoiście charakter wdrażający w badany obszar, obejmuje zwłaszcza definicje pojęć algorytm oraz algorytm komputerowy i sztuczna

inteligencja, przyjmowane w piśmiennictwie typologie i klasyfikacje algorytmów komputerowych jak i ogólne założenia techniczne w sferze projektowania systemów algorytmicznych oraz sztucznej inteligencji (s. 17–63).

Następna część rozprawy przedstawia w szczególności aspekty wpływu algorytmów komputerowych i sztucznej inteligencji na sytuację uczestników obrotu rynkowego, uwzględniając jego stronę popytową i podażową, w tym sytuację konsumentów; zaznaczono tutaj także negatywne dla stanu konkurencji rynkowej skutki wykorzystania przez przedsiębiorców algorytmów komputerowych i sztucznej inteligencji (Rynkowe implikacje algorytmów i sztucznej inteligencji), s. 64–120.

Z kolei rozdział trzeci – Algorytmy i sztuczna inteligencja w świetle zakazu wielostronnych praktyk ograniczających konkurencję – obejmuje rozważania w zakresie szczegółowej oceny prawnej prezentowanych w literaturze wariantów zakłóceń konkurencji rynkowej, do których może dojść w związku z wykorzystaniem przez przedsiębiorców algorytmów komputerowych i sztucznej inteligencji. Rozdział ten zawiera m. in. próbę subsumpcji wskazanych wyżej stanów do obowiązujących przepisów prawa ochrony konkurencji dotyczących antykonkurencyjnych porozumień przedsiębiorców, a w rezultacie ocenę adekwatności regulacji prawnych w tym zakresie do identyfikowanych stanów faktycznych (s. 121–277).

Kolejny fragment (Rozdział IV: Algorytmy i sztuczna inteligencja w świetle zakazu jednostronnych praktyk ograniczających konkurencję (s. 278–379)) zawiera analizy analogiczne do podjętych w ramach uprzedniego rozdziału (III), lecz w odniesieniu do zakazu jednostronnych praktyk przedsiębiorców polegających na nadużywaniu pozycji dominującej. W zakresie niniejszego rozdziału ulokowano także rozważania nad znaczeniem algorytmów komputerowych i sztucznej inteligencji oraz wykorzystywanych przez nie danych jako czynników wpływu na pozycję rynkową przedsiębiorców.

Rozdział piąty dotyczy ustalenia, jakie problemy w sferze kontroli koncentracji mogą wiązać się z wykorzystaniem przez przedsiębiorców systemów algorytmów komputerowych i sztucznej inteligencji jako narzędzi kreowania i realizacji strategii rynkowej oraz jako komponentów oferowanych przez nich produktów lub usług (Algorytmy i sztuczna inteligencja w świetle mechanizmu kontroli procesów koncentracyjnych). Analizą objęto tutaj także m. in. potencjalne negatywne dla konkurencji skutki koncentracji przedsiębiorców korzystających ze wskazanej wyżej technologii jak i próbę oceny adekwatności obowiązujących regulacji prawnych (s. 380–430)

Rozdziały w dysertacji zakończone są zwięzłymi „podsumowaniami” zawierającymi wnioski z przeprowadzonych analiz. Natomiast Wnioski końcowe (s. 431–451) dopełniają merytoryczne rozważania całej monografii. Pracę dopełnia wartościowy ilościowo i jakościowo materiał źródłowy, do którego nawiążę w dalszej części opinii (literatura, raporty, ekspertyzy, wystąpienia konferencyjne, opinie, wykazy aktów prawnych i projektów aktów prawnych, wykaz orzecznictwa sądowego i organów ochrony konkurencji, etc. (s. 454–470)).

Na ogół podzielam w dominującej części formułowane w pracy przez mgr. Marcina Walczaka – w toku rozwijanej analizy – określone tezy, wnioski czy opinie zawarte w poszczególnych jej partiach, w tym przede wszystkim we wnioskach cząstkowych (podsumowaniach) i końcowych. Tych ostatnich w całości moim zdaniem nie ma potrzeby tutaj przytaczać za Autorem. Bliskie są mi zwłaszcza te treści dysertacji, które potwierdzają doniosłe znaczenie dla właściwego wdrażania badanego fragmentu porządku prawnego „pomocniczych źródeł prawa” (np. s. 40–44) jak i konieczności uwzględniania judykatury w urzeczywistnianiu regulacji prawnych (m. in. s. 257–260).

Autor dysertacji analizował tematykę algorytmów i sztucznej inteligencji w prawie ochrony konkurencji – w świetle publicznego prawa gospodarczego.

Niemniej w swoich rozważaniach uwzględnia konieczność nie tylko ochrony określonej kategorii ważnego interesu publicznego ale ochrony interesów indywidualnych (interesu prywatnego), co zasługuje na podkreślenie (np. s. 279–284).

Pojęcie algorytmu, zgodnie z ustaleniami Autora, nie jest jednoznacznie zdefiniowane na gruncie naukowym. Uogólniając, algorytmy stanowią pewne zdefiniowane procedury, których realizacja prowadzi do zamierzonego rezultatu. Algorytmy komputerowe są natomiast algorytmami wyrażonymi w określonym języku programowania. Ich działanie polega na realizacji określonych celów w oparciu o przetwarzanie danych wejściowych w dane wyjściowe. Algorytmy komputerowe klasyfikować można wedle wielu odmiennych podziałów, w tym w szczególności funkcjonalnych oraz determinowanych względami technologicznymi (s. 60).

Szereg zdefiniowanych zadaniowo typów algorytmów komputerowych może być przydatnych w prowadzeniu działalności gospodarczej, w tym ze względu na potencjalny wpływ na konkurencyjność przedsiębiorców, co zasadnie eksponuje Autor. Dotyczy to w szczególności algorytmów monitorujących i wyszukujących, algorytmów cenowych, algorytmów personalizujących, czy też algorytmów rankingów. Jednocześnie algorytmy komputerowe są tak elastycznym narzędziem, że przedsiębiorcy mogą ich funkcjonalności dopasowywać do swych indywidualnych potrzeb, a co za tym idzie klasyfikacje zadaniowe, czy też funkcjonalne algorytmów nie mają charakteru wyczerpującego i są zmienne. Pojęcie sztucznej według Doktoranta jest jeszcze dalsze od jednoznacznego zdefiniowania, zarówno na gruncie potocznym, naukowym, jak i prawnym, niż pojęcie algorytmu. Wpływ na ten stan rzeczy ma przede wszystkim utrudniające definiowanie tego pojęcia odwoływanie się w jego powszechnym rozumieniu do inteligencji (w tym przede wszystkim postrzeganej z perspektywy inteligencji ludzkiej) oraz inklinacje do reifikacji

(uznanie sztucznej inteligencji za rodzaj maszyny), czy też nawet personifikacji sztucznej inteligencji. Także w dziedzinach naukowych pojęcie to jest rozumiane odmiennie. Co więcej, brak jest nawet zgody co do tego, czy sztuczną inteligencję należy pojmować jako pewnego rodzaju maszynę, system, czy program komputerowy. Powyższe powoduje istotne trudności w formułowaniu zobiektywizowanych definicji sztucznej inteligencji. Dalszą okolicznością, która utrudnia, zdaniem Autora zwłaszcza na gruncie prawnym, definiowanie sztucznej inteligencji jest dynamiczny rozwój tej dziedziny i obawy o dezaktualizację przyjmowanych definicji legalnych tego pojęcia. Odnotować należy jednak dalece zaawansowane prace legislacyjne nad regulacją sztucznej inteligencji (s. 60–63).

Systemy algorytmiczne lub sztuczna inteligencja stosowane przez poszczególnych przedsiębiorców, według mgr. Marcina Walczaka, mogą jednak wchodzić ze sobą także w zależności wywołujące negatywne skutki rynkowe odpowiadające niedozwolonym porozumieniom przedsiębiorców, mimo że nie są do tego w żaden sposób zaprogramowane, ani też bez jakiegokolwiek intencji samych ich użytkowników, by dążyły do współdziałania z systemami innych przedsiębiorców w niedozwolony sposób. W sferze rynkowych zachowań przedsiębiorców może odpowiadać to paralelizmowi zachowań przedsiębiorców, który określa się mianem niemej zmowy. W jego ocenie zastosowanie algorytmów i sztucznej inteligencji może potencjalnie rozszerzyć problem niemej zmowy poza rynki, które w literaturze ekonomicznej uznaje się za tradycyjnie – ze względu na swą strukturę – szczególnie zagrożone jej powstawaniem, tj. rynki oligopolistyczne. Oprogramowanie algorytmiczne i sztuczna inteligencja mogą bowiem przyczyniać się do radykalnego zwiększenia transparentności rynkowej po stronie przedsiębiorców, redukując znacząco ryzyko decyzyjne i niepewność rynkową także w przypadku rynków cechujących się większą liczbą konkurentów (s. 117–118).

W pracy podkreśla się też m. in., że poważną przeszkodą w skuteczności subsumpcji stanów faktycznych wynikających z przedstawionych w dysertacji scenariuszy do obowiązującego stanu prawnego ustanawiającego zakaz zawierania antykonkurencyjnych porozumień między przedsiębiorcami jest antropocentryzm doktrynalno-orzeczniczej koncepcji antykonkurencyjnego porozumienia (s. 277). Działania doktryny i judykatury zdaniem Doktoranta koncentrować się powinny w szczególności na modyfikacji antropocentrycznych konstruktów zbieżnej woli przedsiębiorców podjęcia niedozwolonej antykonkurencyjnej praktyki oraz ich wzajemnego porozumienia, a także na rozszerzeniu sposobu pojmowania komunikacji i wymiany informacji między przedsiębiorcami. Jeśli warunki sprzyjające zachowaniom paralelnym przedsiębiorców i do nich skłaniające mogą być kreowane w sposób sztuczny, np. poprzez algorytmiczne poszerzanie w sposób nieomal nieograniczony transparentności rynkowej, zasadne wydaje się – według dokonanych przez mgr. Marcina Walczak ustaleń – sprecyzowanie warunków, które pozwalałyby dokonywać oceny charakteru koordynacji jako uzgodnionej albo nieuzgodnionej z uwzględnieniem charakterystyki działania technologii algorytmicznej i sztucznej inteligencji oraz faktu, iż dzięki tej technologii zjawiska koordynacyjne mogą powstawać nawet na rynkach naturalnie paralelizmowi niesprzyjających (s. 277).

Autor m. in. wykazuje, że systemy algorytmów i sztucznej inteligencji mogą stanowić narzędzia realizacji przez przedsiębiorców praktyk nadużycia pozycji dominującej na rynku. Uniwersalizm i szeroki zakres zastosowania tego oprogramowania sprawiają, że nie sposób jednoznacznie określić zamkniętego katalogu typów praktyk stanowiących nadużycie pozycji dominującej, które mogłyby zostać potencjalnie uskutecznione z jego udziałem. Analiza identyfikowanych w doktrynie i orzecznictwie przypadków praktyk nadużywania pozycji dominującej podejmowanych z wykorzystaniem algorytmów lub sztucznej inteligencji pozwala na wskazanie szeregu problemów, jakie mogą

wiązać się ze skutecznym stosowaniem prawa ochrony konkurencji do tego rodzaju praktyk (s. 370).

Mgr Marcin Walczak zwraca również zasadnie uwagę, iż algorytmny i sztuczna inteligencja stanowiąc podstawowy komponent produktów i usług oferowanych przez przedsiębiorców działających na rynkach cyfrowych pozwalają im na dywersyfikację działalności (s. 427). Te same rozwiązania technologiczne mogą być bowiem wykorzystywane do tworzenia odrębnych, lecz technologicznie połączonych towarów i usług. Dywersyfikacji sprzyja także powiększanie przez przedsiębiorców zasobów danych oraz możliwość gromadzenia, łączenia i przetwarzania przez nich danych osobowych użytkowników usług cyfrowych. W ten sposób przedsiębiorcy rozwijają kompleksowe ekosystemy produktów i usług, często bardzo zróżnicowanych rodzajowo, w oparciu o tę samą technologię i dane. Odbywać się to może także poprzez powstawanie struktur konglomeratowych w wyniku fuzji i przejęć o charakterze konglomeracyjnym. W opinii Doktoranta mogą one prowadzić do występowania niekorzystnych dla konkurencji skutków o charakterze wykluczającym. Wiążą się bowiem z utrudnieniem lub wręcz uniemożliwieniem potencjalnym lub faktycznym konkurentom dostępu do rynku. W stosunku do przedsiębiorców zasiedziały efekt wykluczający, zwłaszcza na rynkach powiązanych, na które – dzięki koncentracji – wejść może przedsiębiorca przejmujący, wynikać może z ograniczenia lub wyłączenia interoperacyjności oferowanych produktów i usług cyfrowych z usługami i produktami oferowanymi przez konkurentów. Z rozprawy trafnie wynika, że dzięki fuzjom i przejęciom start-upów, które nie osiągają jeszcze wysokich obrotów, lecz zgromadziły w krótkim czasie swego działania duże ilości danych lub pozyskały znaczącą liczbę użytkowników swych usług, albo też prowadzą obiecujące prace rozwojowe związane z technologią algorytmiczną lub sztuczną inteligencją, przedsiębiorcy mogą, wykorzystując wspomniane zasoby przejmowanych start-

upów, dokonywać ekspansji na nowe, powiązane rynki, zyskując na nich od razu stosunkowo silną pozycję (s. 428).

Ostatecznie przeprowadzone badania doprowadziły Doktoranta do słusznego stwierdzenia, że dowodzą one poważnej wagi wyzwań stojących przed organami ochrony konkurencji w związku z powszechnym stosowaniem przez przedsiębiorców algorytmów i sztucznej inteligencji. Metody ich przewyższania muszą uwzględniać z jednej strony skuteczną ochronę konkurencji, a z drugiej korzyści dla konkurencji i konsumentów wynikające z rozwoju technologicznego i innowacyjności. Podzielić należy pogląd mgr. Marcina Walczaka, iż zarówno organy władzy prawodawczej, jak i organy wykonawcze, do których kompetencji należy ochrona konkurencji, winny dogłębnie zrozumieć specyfikę działalności gospodarczej prowadzonej przy użyciu algorytmów i sztucznej inteligencji. Wydaje się to nieodzowne, jak stwierdza dalej Autor, by sprostać identyfikowanym wyzwaniom oraz zapewnić adekwatność, proporcjonalność i racjonalność środków zwalczania zidentyfikowanych w niniejszej pracy trudności, wyzwań i zagrożeń dla konkurencji, zważywszy, że wiele możliwych rozwiązań może okazać się w ostatecznym rozrachunku nie mniej szkodliwych dla konkurencji, niż wywołująca je technologia stosowana przez przedsiębiorców, na co zwraca uwagę mgr Marcin Walczak (s. 450–451).

Styl i język dysertacji są zasadniczo dojrzałe i komunikatywne.

Atutem ocenianej rozprawy doktorskiej jest to, że zachęca do twórczej dyskusji naukowej i formułowania pytań badawczych, np. jakie jest znaczenie aktów normatywnych prawa polskiego dla konkurencji epoki cyfrowej ? jaki jest wpływ algorytmów i sztucznej na aktualną praktykę orzeczniczą sądów i organów ochrony konkurencji w społecznej gospodarce rynkowej ?

3. Uwagi szczegółowe

Analiza rozprawy doktorskiej mgr. Marcina Walczaka skłania też do poczynienia niektórych uwag szczegółowych. W pracy odczuwa się niedosyt określonego nawiązania do treści ustrojowych dotyczących rozważanych materii (np. art. 76 Konstytucji RP). Należy dążyć do niezbędnego analizowania relacji (powiazań) jurydycznych zachodzących między poszczególnymi, różnej natury instytucjami (konstrukcjami) prawa publicznego kierowanymi również do konkurencji cyfrowej.

Wykaz wykorzystanych w pracy aktów normatywnych powinien być sporządzony zgodnie z systematyką wynikającą z art. 87 i nast. Konstytucji RP, natomiast prawo unijne w myśl art. 288 TFUE. W obrębie polskich aktów normatywnych (s. 462) winna być umieszczona Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.). Występują też marginalnie usterki techniczne np. „sztuczna inteligencją”, zamiast „sztuczną inteligencją” (s. 8).

4. Konkluzja

W konkluzji oceny wartości naukowej rozprawy doktorskiej mgr. Marcina Walczaka pt. *Konkurencja epoki cyfrowej. Algorytmy i sztuczna inteligencja jako technologiczne wyzwanie prawa ochrony konkurencji*, Szczecin 2024 r. (s. 470) stwierdzam, że spełnione zostały wymogi określone w art. 187 ust. 1 i nast. Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce. Dysertacja ta stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę mgr. Marcina Walczaka w obszarze publicznego prawa gospodarczego, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej w dyscyplinie nauki prawne.

prof. dr hab. Karol Kiczka